

Optimalisering van het tentamenrooster

Hoe moet men het rooster van summatieve tentamens binnen een opleiding inrichten als men studie-vertraging in een studentengroep wil tegengaan? In Didactief (12/10/2015) worden door Janke Cohen-Schotanus de volgende vuistregels voorgesteld.¹

- 1. Laat elk tentamen voorafgaan door deelttoetsen (of splits het tentamen in deelttoetsen), zodat studenten gedwongen worden het onderwijstempo bij te benen en hun studielast evenwichtig te verdelen over de beschikbare weken of maanden. Een voordeel van deelttoetsen is bovendien dat studenten frequent feedback krijgen zodat ze te weten komen of ze zich voldoende inspannen en of hun inspanningen succes hebben (Cohen-Schotanus 2012).²*
- 2. Concentreer de tentamens niet in een korte tentamenweek of -periode aan het eind van de onderwijsblokken, trimesters of semesters (en programmeer daaraan voorafgaande geen onderwijsvrije periode voor de voorbereiding op die tentamens), opdat ze niet met elkaar concurreren en onproductieve piekbelastingen veroorzaken. Spreid ze liever gelijkmatig over het semester, zodat studenten hun studielast evenwichtig verdelen over de beschikbare maanden.*
- 3. Sta voor elk tentamen slechts één herkansing per verblijfsjaar toe, om te voorkomen dat studenten zich onvoldoende voorbereiden op de reguliere tentamens of hun tentamendeelname uitstellen.*
- 4. Programmeer de herkansingen niet te snel na de reguliere tentamengelegenheid (en programmeer ze liever nog in de zomerperiode na afsluiting van het reguliere onderwijs- en tentamenprogramma), teneinde het voor studenten onaantrekkelijk te maken zich onvoldoende voor te bereiden op de reguliere tentamengelegenheden. Bovendien wordt zodoende voorkomen dat de voorbereiding op de herkansingen interfereert met de inspanningen die nodig zijn om het onderwijs voor volgende tentamens met vrucht te volgen en de bijbehorende tentamens met succes af te leggen (Cohen-Schotanus 2012).*

Door Cohen-Schotanus (2012) worden twee specifieke en twee algemene vuistregels toegevoegd:

- 5.** Verminder het aantal tentamens per cursusjaar en vergroot dus de studielast per tentamen, teneinde te voorkomen dat studenten na succesjes op kleine tentamens ten onrechte op hun lauweren gaan rusten en teneinde het voor hen onaantrekkelijk te maken zich onvoldoende op reguliere tentamengelegenheden voor te bereiden. Daarmee reduceert men bovendien het risico dat studenten per saldo veel studieovertraging oplopen door meefouten van de tentaminator (indien deze ertoe leiden dat studenten ten onrechte een onvoldoende krijgen voor het tentamen).
- 6.** Stel de deelname aan de reguliere tentamens en deelttoetsen verplicht.
- 7.** Bevorder dat studenten de studie-inzet leveren die zij (gegeven hun beginniveau en begaafdheid) nodig hebben om studieovertraging te voorkomen.
- 8.** Kies voor een sterk contract zonder vrijblijvendheid, waarbij vermindering van studieachterstand wordt beloond en het ontstaan van studieachterstand wordt bestraft: zorg dat studenten door het vermijden van studieovertraging hoge baten incasseren (bijvoorbeeld een onbezorgde zomervakantie) en zorg dat zij zich, door studieovertraging op te lopen, grote kosten en risico's op de hals halen.

Mijn kanttekeningen:

A. De vuistregels berusten op de beleidsvisie dat het zowel in het belang van de faculteit als van de studenten is dat onnodige studieovertraging voorkomen wordt. Naarmate studenten in de propedeuse meer studieovertraging oplopen, stijgt het risico dat ze met een negatief Bindend StudieAdvies uit de opleiding verwijderd worden. En afgezien daarvan kost elk jaar extra studieduur 2000 euro collegegeld: de kosten van hun diploma stijgen dus navenant. Door de rijksoverheid wordt druk op de faculteiten uitgeoefend om de doorstroomsnelheid door de opleiding te verhogen en de voortijdige studieuitval te verlagen.

B. De vooronderstelling achter de acht vuistregels is dat er bij vele studenten een grote discrepantie zit tussen hun theoretische belastbaarheid per tijdseenheid (dag, week, maand, verblijfsjaar) enerzijds en hun werkelijke studie-inzet per tijdseenheid anderzijds. Door toepassing van de vuistregels tracht men die

¹ <http://www.didactiefonline.nl/41-nieuws/12559-toetsmythes> (12/10/2015; eerder verschenen in het maandblad *Didactief*, juni 2015); zie ook:

<http://www.rug.nl/umcg/organization/ciomo/oratie-janke-cohen-schotanus.pdf> (*Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Onderzoek van onderwijs in de medische wetenschappen*, 2/11/2010).

² Janke Cohen-Schotanus (2012), De invloed van het toetsprogramma op studiedoorstroom en studierendement. In: Henk van Berkel et al. (eds.). *Studiesucces bevorderen: het kan en is niet moeilijk. Bewezen rendementsverbeteringen in het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma (pp. 65-78). URL: <https://www.boomlemma.nl/kernproduct/397/Studiesucces-bevorderen-het-kan-en-is-niet-moeilijk>

discrepancie te verkleinen. Maar in zoverre deze vooronderstelling voor grotere of kleinere aantallen studenten onjuist is, leidt toepassing van de vuistregels bij hen tot overbelasting. Mogelijke bronnen van overbelasting zijn:

- de individuele studielast bedraagt meer dan 28 uur per studiepunten (dus meer dan 40 uur per week of meer dan 1680 uur per cursusjaar), bijvoorbeeld door een relatief laag beginniveau (veel te behalen leerwinst), door een relatief lage studieproductiviteit (weinig leerwinst per geïnvesteerd studie-uur) of door de overladenheid van het programma;
- de belastbaarheid is lager dan 40 uur per week (1680 uur per verblijfsjaar), bijvoorbeeld door lange reistijden, door concurrerende verplichtingen buiten de studie, door zwangerschap, ziekte of persoonlijke handicaps;³
- studenten hebben wel voldoende bruto-uren voor hun studie beschikbaar, maar er lekken vele uren en weken weg door ondoelmatige inrichting van het aangeboden onderwijs- en tentamenprogramma (gedwongen onderbelasting en leegloop).

C. Een impliciete spelregel bij de voorgestelde acht vuistregels is dat de faculteit haar uiterste best doet het reguliere onderwijs- en tentamenprogramma zodanig in te richten dat een normstudent, als hij of zij verstandig studeert, nooit overbelast wordt. Zij tracht dus het percentage studenten dat bij toepassing van de vuistregels overbelast wordt, zo klein mogelijk te houden. Maar naarmate haar studentenpopulatie qua individuele studielast en/of belastbaarheid heterogener is, worden méér studenten door de toepassing van de vuistregels benadeeld.

D. Het uitgangspunt van de acht vuistregels is dat studenten zich moeten aanpassen aan de eisen van het uniforme onderwijs- en tentamenprogramma. Wie niet binnen dat keurslijf past, wordt eigenlijk ongeschikt geacht voor de opleiding. Cohen-Schotanus gaat voorbij aan het ethische uitgangspunt dat een onderwijs- en tentamenprogramma ruimte moet bieden voor verschillen in leertempo, althans voor studenten die zijn toegelaten tot de opleiding, die er niet met de pet naar gooien en die geschikt moeten worden geacht de opleiding met succes te doorlopen, ook al lopen ze enige studieovertraging op. In plaats van onderwijs op maat te bieden (zoals binnen het basis- en voortgezet onderwijs vurig bepleit wordt), acht Cohen-Schotanus het blijkbaar acceptabel dat studenten die niet aan de profiel van de normstudent beantwoorden, de dupe worden van haar vuistregels. Zij worden gestraft en ontmoedigd met extra studieovertraging, met extra kosten en eventueel zelfs met studiemislukking.

E. De acht vuistregels van Cohen-Schotanus zijn uitsluitend bruikbaar in onderwijs- en tentamenprogramma's voor een (qua individuele studielast en belastbaarheid) homogene deelnemersgroep. Bij toepassing op een *heterogene* deelnemersgroep ontvaarden de vuistregels in een inhumane, technocratische benadering waarin niet de belangen van studenten maar alleen de bedrijfseconomische belangen van de faculteit en de vermeende belangen van de maatschappij centraal worden gesteld. Uitgaande van die benadering worden studenten niet als partners in de *learning community* beschouwd maar op z'n best als een calculerende *homo economicus* (op.cit. pp. 67-68), en liever nog als een genotzuchtige luie donder die eigenlijk niet thuishoort in de opleiding, tenzij hij of zij zich door een behavioristisch systeem van beloningen en straffen op het rechte pad laat dwingen. Vanuit die technocratische benadering wordt studenten zelfs de positie van rechtssubject ontzegd. Ze worden niet beschouwd als mensen van vlees en bloed die tegen betaling van een fors collegegeld eerlijke ondersteuning van hun opleiders mogen verlangen, maar als materiaal dat (indien geschikt bevonden) veredeld kan worden. In de acht vuistregels wordt voorbijgegaan aan de vraag welk dienstenpakket zij rechtens mogen verwachten, al was het maar in relatie tot het Bindend StudieAdvies in de propedeuse.⁴ Technocraten zijn slechts geïnteresseerd in de doelen van hun opdrachtgever en in de middelen die effectief zijn bevonden om deze doelen te bereiken. In hun ogen is elk middel geoorloofd zolang de rechter niet anders beslist.

Wes Holleman

weblog onderwijs 25-10-2015

<http://www.onderwijsethiek.nl>

³ Over de definitie van concurrerende *verplichtingen* kan men strijden: deelname aan een excellentieprogramma of een tweede studie? een student-assistentchap? lidmaatschap van bestuurs- of medezeggenschapsorganen? uitoefening van het passief kiesrecht? beoefening van topsport of van professionele podiumkunsten? een betaalde werkring? student-ondernemerschap? vervulling van de (wettelijk vastgelegde) ouderlijke zorgplicht? mantelzorg?

⁴ Ik denk dan speciaal aan het wettelijk voorschrift dat een negatief BSA niet mag worden uitgesproken als de propedeuse onvoldoende studeerbaar is en dat daarbij rekening moet worden gehouden met de persoonlijke omstandigheden van de student (*Uitvoeringsbesluit WHW 2008*. URL: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0006152/>).